

Kai namą reikia gelbėti nuo žmonių, o žmones – nuo namo, arba

Koks likimas laukia Užvenčio dvaro sodybos namo, kuriame gyveno rašytoja Šatrijos Ragana, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Jonas Smilgevičius?

Danutė MUKIENĖ

Yra žmonės ir jų darbai, istorija ir dabartis. Kiekvienas turime savo misiją. Vieni gimsta ir išei-
na, nepalikę šioje žemėje pėdsako, arba sužaloję ją,
kiti sugeba savo darbu sujungti praeitį su šia diena,
suteikti džiaugsmą kitiems ir dėkoja likimui, turė-
dami galimybę tai padaryti.

Tokios mintys kyla lankantis Kelmės rajone
esančioje Užvenčio dvaro sodyboje, kuri Kultū-
ros paveldo departamento, veikiančio prie Kultū-
ros ministerijos (toliau – KPD, Departamentas),
administruojamame Kultūros vertybių registre
<https://kvr.kpd.lt/#/> (toliau – KVR, Registras) yra
įvardyta kaip „Užvenčio buv. dvaro sodyba“ (uni-
kalus objekto kodas 206). Greta jo tame pačiame
Registre iki šių metų balandžio mėnesio buvo pa-
teikiama informacija ir apie Užvenčio miestelyje
esančią „Sodybą“ (unikalus objekto kodas 10940).
Pirmasis į Registrą įtrauktas 1992-04-02, antrasis –
1993-02-11. Abiejų statusas buvo registrinis, abu
jie nekilnojami ir abiejų jų vertybė pagal sandarą –
kompleksas. Abu įrašai – apie tą pačią sodybą. Kuo
jie skiriasi, iš viešai Registre prieinamos informaci-
jos nebuvo aišku. Akivaizdu tik tai, kad Užvenyje
yra tik viena dvaro sodyba. Ji rašytiniuose šaltiniuose
minima nuo 1527 metų. Čia 1887–1898 m. su
pertraukomis gyveno rašytoja Marija Pečkauskai-

Užvenčio dvaro sodybos fragmentas 2014 m. gegužės 10 d. Gilumoje – ponų gyvenamasis namas. D. Mukienės nuotrauka

tė-Šatrijos Ragana (1877–1930), o 1912–1940m.
čia šeimininkavo, pavyzdinį ūkį turėjo Lietuvos
Nepriklausomybės Akto (1918-02-16) signataras
Jonas Smilgevičius (1872–1942).

Šatrijos Ragana šiame dvare praleistus gražiausius savo gyvenimo metus įamžino, šios vietos grožį perteikė iki šiol populiarumo neprarandančiose apysakose „Sename dvare“, „Viktutė“ ir kituose kūriniuose. J. Smilgevičius, įsigijęs Užvenčio dvarą, kaip tai nurodyta ir Lietuvos Respublikos Seimo svetainėje, čia „įrengė modernų vandens malūną, lentpjūvę, plytinę, užveisė pieninių galvijų bandą, užsėjo tabako plantaciją, rūpinosi žemės ūkio naujovių populiarinimu. Dvare veikė lentpjūvė, plytinė, spirito varykla, o apie 1930 m. bendravardžio pusbrolio hidrotechniko pertvarkytas buvęs vandens malūnas gamino elektros energiją dvarui ir miesteliui. [...]“. Dvaras tada klestėjo. Jo sodyboje buvo ke-
liolika funkcionalių pastatų, tarp jų ir gyvenamasis namas, iki šiol ponų namu vadinamas. Jo pietinėje pusėje buvo rašytojos Šatrijos Raganos kambarėliai. Ten, viršum durų, yra kabojęs ovalios formos Angelo bareljefas, kurį neseniai dabartiniai šių patalpų šeimininkai perdavė toje pačioje sodyboje veikiančiam Kelmės krašto muziejaus Užvenčio kraštotyros muziejui. Dabar tas Angelas ten, kur turėtų ir būti, bet labai reikėtų, kad kas nors panašus į jį globotų bei sergėtų ir namą, kuriame tas Angelas anksčiau buvo. Šis namas, pasak dr. Dalios Puodžiukienės, kuri yra viena geriausių Lietuvos dvarų architektūros specialistų, galėjo būti pastatytas dar XVII a. paskutiniame ketvirtyje. Vėliau, keičiantis architektūros tendencijoms, madoms, šeimininkų poreikiams, jis buvo ne kartą rekonstruotas, bet iki pat XX a. antro-

sios pusės išlaikė XVII a. pab. tokios paskirties dvarų gyvenamiesiems namams būdingą formą ir išvaizdą. Iki mūsų dienų Lietuvoje tokio tipo minėto laikotarpio medinis pastatas išliko tik vienas ir jis yra būtent šis Užvenčio dvaro sodybos gyvenamasis namas.

Kasmet jis vis mažiau panašus į tą, kuris čia stovėjo anksčiau. Jei vakarinė jo pusė dar ir primena tai, kas užfiksuota J. Smilgevičiaus laikais darytoje nuotraukoje, tai rytinė jo pusė daugiau panaši į lūšnyną. Tokiu šis pastatas, kuriame kolūkinės santvarkos metais buvo apgyvendinti šalia veikusių fermų darbuotojai ir kolūkio lauko darbininkai, kuriems po Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo buvo sudaryta galimybė šiuos butus išsipirkti, ir yra tapęs.

Bet... Šis pastatas kaip komplekso dalis priklauso į KVR įrašytai Užvenčio dvaro sodybai, tad tokio likimo jis neturėjo sulaukti. Kad toks statinys netaptų lūšnynu, turėjo garantuoti tinkamas dabar galiojančio Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros vertybių apsaugos įstatymo ir anksčiau Lietuvoje galiojusio teisės aktų, susijusių su nekilnojamojo kultūros paveldo objektų apsauga, laikymasis, atsakingas žmonių požiūris į jiems patikėtų kultūros paveldo objektų naudojimą. Gyventojai, tapę šio namo savininkais (valdytojais), privalėjo laikytis įstatymų, reglamentuojančių pastatų,

Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamasis namas apie 1937-uosius metus. Priekyje – Kazimieras Smilgevičius su žmona Danute ir vaikais. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš A. Žolyno asmeninio archyvo

esančių sodyboje, įtrauktoje į Registrą, anksčiau – įrašytų į Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašą (V., 1973), o valstybinės institucijos (Užvenčio seniūnija, Kelmės rajono savivaldybė ir KPD) kontroliuoti, kaip tų įstatymų čia laikomasi, nustačius pažeidimus, imtis priemonių, kad jie būtų pašalinti. Šiandien čia situacija tokia, kad ne tik gyventojus iš to namo reikia gelbėti, bet ir patį namą būtina gelbėti nuo gyventojų.

Tai buvo akivazdu šių metų kovo 14 d. į Užvenčio dvaro sodybą susirinkus būriui kultūros paveldo specialistų, restauratorių, kitų Užvenčio dvaro sodybos ir jame esančių statinių išsaugojimu susirūpinusių specialistų, dalyvavusių čia vykusiame seminare „Medinis architektūros paveldas: Užvenčio dvaras (atvejo analizė)“, kuris suorganizuotas Lietuvos etnografijos muziejaus 2023–2024 m. pagal Kultūros ministerijos kultūros ir kūrybingumo plėtros pažangos programą įgyvendinamo projekto „Dialogo ir sąmoningumo skatinimas“ vykdytojų iniciatyva. Seminare nuo pat pradžių paveldo specialistai Dalė Puodžiukienė, Donata Armaničienė, Rasa Bertašiūtė, restauratoriai, senosios medinės architektūros žinovai, meistrai Kęstutis Cikanas, Laimonas Bartkus, Valentinas Kirelis, architektas Šarūnas Sabaliauskas, Šiaulių „Aušros“ muziejaus atstovas Rimvydas Tamulaitis, neseniai Kelmės rajono savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriuje pradėjusi dirbti vyr. specialistė Ramunė Pinauskaitė, kuriai, be kitų pareigų, pavesta kuruoti ir kultūros paveldo sritį, Užvenčio seniūnas Linas Mačernius, Užvenčio dvaro mūlo valdytojai Milda ir Alvydas Knyzeliai, UAB „Kelmės vietinis ūkis“ direktorius Dainius Popovas, Šatrijos Raganos bendrijos valdybos pirmininkė, el. žurnalo „Žemaičių žemė“ redaktorė Danutė Mukienė susipažino su dvaro sodyba, čia išlikusių statinių būkle.

Nors iš seminaro pavadinimo tai ir nebuvo aišku, bet visi jie tą dieną čia buvo susirinkę svarbiausiam tikslui – išsiaiškinti, kokios yra galimybės

(Nukelta į 8 p.)

Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamasis namas iš pietvakarių ir šiaurės rytų pusių 2024 m. kovo mėnesio pradžioje. Renato Petkevičiaus nuotraukos iš statinio ekspertizės akto

išsaugoti Užvenčio dvaro sodybos gyvenamąjį ponų namą. Jie apžiūrėjo ne tik šio namo išorę, bet ir daugelį vidaus patalpų, vertino jo fizinę būklę, galimybes šį unikalų XVII a. pabaigos pastatą restauruoti. Po pietų, kai prie seminaro dalyvių prisijungė Kelmės rajono savivaldybės vicemeras Kęstutis Bilius, Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėjas pavaduotoja Sonata Venckienė, Kelmės krašto muziejaus direktorė Danutė Žalpienė, specialistas Rimantas Serva, Kultūros paveldo departamento Šiaulių teritorinio skyriaus naujoji vedėja Vita Martinaitienė, specialistės Sonata Sukožauskienė, Elena Čepukienė, Kornelija Stonienė, Užvenčio kraštotyros muziejuje vyko apžiūros rezultatų pristatymas, problemų aktualizavimas, buvo aptarti aktualiausi statinio išsaugojimo klausimai, priemonės, kurių tokiais atvejais, koks yra fiksuotas Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamajame name, turėtų imtis rajono savivaldybės vadovai.

Pažymėta, kad rajono vadovai artimiausiu metu turi rasti galimybę visus minėto namo gyventojus iškelti į tinkamas gyventi patalpas. Kad tai privalu padaryti, nurodyta šių metų kovo 7 d. Statinių ekspertinio biuro direktoriaus Renato Petkevičiaus pasirašytame Statinio dalinės ekspertizės akte Nr. 24-31ED. Ekspertizė buvo atlikta UAB „Kelmės vietinis ūkis“, kuriam šį pastatą yra pavedusi administruoti Kelmės rajono savivaldybė, užsakymu. Ekspertizės akte pažymėta, kad šio statinio (jo patalpų bendras plotas 383.44 m², tūris 1729 m³ ir kuris nuosavybės teise priklauso 9 asmenims), laikančiosios konstrukcijos, išorės ir vidinės laikančios sienos, perdanga, stogo konstrukcijos ir stogo dangą yra IV kategorijos,

nusidėvėjusios 80 proc., būklė avarinė, statinys netinka gyvenamajai paskirčiai. Akto išvadoje, privalomosiose pastabose, rekomendacijose rašoma, kad statinio naudotojas (Užsakovas) kartu su kitais nurodytais veiksmais turi atlikti ir šiuos: [...]

„7.1. Nedelsiant uždrausti naudotis gyvenamosiomis patalpomis, kylant dalinai išgriuvusių, apirusių kaminų griūties grėsmei ir medinių puvinio pažeistų perdangos bei stogo konstrukcijų griūties grėsmei [...]“.

Taigi, rajono savivaldybės vadovai privalo pasirūpinti, kad gyventojai iš šio namo būtų iškeldinti. Kas toliau?

Laikantis galiojančių teisės aktų ir siekiant išsaugoti šį istorinę, memorialinę, architektūrinę vertę turintį, bet jau baigiantį sunykti statinį, jį administruojanti įstaiga kol bus išspręsti pastato tolesnės nuosavybės klausimai, jam suteiktas valstybės saugomos kultūros vertybės statusas, turi užsandarinti namą (atjungti jame elektrą, sutvarkyti vandenį praleidžiantį stogą, paramstyti įgriūti galinčias konstrukcijas, užkalti duris, langus), t. y. iki minimumo sumažinti jo tolesnio nykimo ir sunaikinimo galimybes. Savivaldybėje turi būti parengti reikalingi dokumentai statinio avarinės būklės pašalinimui, tolesniems namo tyrimams reikalinga projektinė dokumentacija.

Kelmės rajono savivaldybės vicemeras Kęstutis Bilius seminaro metu keletą kartų

Nykstančio Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamojo pastato fragmentai 2024 m. kovo mėnesio pradžioje, liudijantys, kad krituliai patenka į pastato vidų bei gadina konstrukcijas, mūras nuo puvinio pažeistų ir pasėdusių medinių stogo konstrukcijų yra skečiamas / verčiamas, pamato akmenis rišančios siūlės beveik visur ištrupėjusios, išplautos vandens, rieduliai atitrūkę nuo pamato konstrukcijos, susmežę į žemę, medinių rąstų sienos paveiktos puvinio ir pasėdusios kartu su sėdusiais pamatais iš lauko riedulių, dėl sėdusių pamatų iš lauko riedulių yra sėdusios ir išorinių mūrinių sienų dalys, matomi plyšiai sienose, krituliai patenka į pastogę, drėkina bei pūdo medines perdangos sijas. Renato Petkevičiaus nuotraukos iš statinio ekspertizės akto

kėlė klausimą, o kas toliau, kaip tas pastatas po restauravimo galėtų būti įveiklintas. Vienas iš galimų variantų yra pateiktas dar 2021 m. rugpjūčio 3 d. Šatrijos Raganos bendrijos (toliau ŠRB, Bendrija) rašte Nr. ŠRB 2021-08-03/1–9, adresuotame aukščiausioms Lietuvos valstybinėms institucijoms, KPD, taip pat ir Kelmės rajono savivaldybės tarybai, administracijai, Užvenčio seniūnijai (beje, jei į šį raštą Lietuvos Respublikos Prezidentūra, Seimo Kultūros komitetas, Vyriausybė, KPD sureagavo ir Bendrijai atsiuntė atsakymus, tai iš Kelmės rajono savivaldybės tarybos, administracijos, Užvenčio seniūnijos net telefono skambučio nebuvo sulaukta).

Minėtame rašte ŠRB prašė minėtų institucijų pagal savo kompetenciją imtis priemonių, kad būtų užkirstas kelias Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamojo namo tolesniam nykimui. Kartu buvo pažymėta, jog Bendrija konsultavosi su Kelmės krašto muziejaus specialistais ir priėjo išvados, kad, iškelus gyventojus iš namo ir jį restauravus, čia būtų tikslinga įkurti kultūros įstaigą ir kad ateityje ji galėtų tapti Kelmės krašto muziejaus multifunkciniu padaliniu, krašto kultūros žmonių susitikimo vieta, kad čia vertėtų įrengti muziejinę ekspoziciją, organizuoti parodas, menininkų kūrybines stovyklas, plėtoti kitą kultūrinę ir edukacinę veiklą. Tokius siū-

lymus kalbėdamas seminare pateikė ir beveik prieš 20 metų restauruoto ir šio krašto žmonių kultūrinį paveldą, svetingumą dabar puikiai reprezentuojančio Užvenčio dvaro malūno šeimininkas Alvydas Knyzelis. Būtent jis ir jo žmona Milda Balvočūtė-Knyzelienė, dabar dirbanti Užvenčio kraštotyros muziejaus vedėja, tą malūną, kurį sovietmečiu veikęs kolūkis buvo pavertęs mechaninėmis dirbtuvėmis, ir prikėlė naujam gyvenimui. Jų pavyzdys rodo, kad ir čia galimi stebuklai. Kad Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamasis namas vis dar yra restauruotinas, seminario metu pažymėjo jį tą dieną tyrinėję medinių statinių meistrai, restauratoriai K. Cikanas, L. Bartkus, V. Kirelis ir kt.

Rajonuose valdžios gana dažnai keičiasi. Šiandien analizuoti, kas, kada ir ko bei kur pagal savo užimamas pareigas nepadare, kad Užvenčio dvaro sodyboje būtų laikomasi kultūros paveldo objektų apsaugos, gyventojų socialinės apsaugos ir kitų įstatymų, nėra pats aktualiausias klausimas. Dabar svarbu statinį išsaugoti. Tikėtina, jog rajono savivaldybės, Užvenčio seniūnijos darbuotojai, bendradarbiaudami su dabartiniais Užvenčio dvaro sodybos ponų namo gyventojais, ras sprendimus, kad šie žmonės artimiausiu laiku galėtų išsikelti gyventi į tinkamas

(Nukelta į 10 p.)

Užvenčio dvaro sodybos gyvenamojo ponų namo medinės perdangos sijos, pažeistos drėgmės ir puvinio. 2024 m.

gyvenimui patalpas. Vargu, ar kuris nors iš jų veršis į tą namą sugrįžti atgal, nes jis sugrįždamas dabar jau žinos (turėjo žinoti ir iki šiol), kokios yra jo pareigos gyvenant istoriniame statinyje, esančiame į KVR įtrauktos sodybos teritorijoje. Tokius pastatus reikia ne tik tinkamai prižiūrėti, bet ir remontuoti. Šiame name neužtenka savo butuką susitvarkyti. Ramiai negali gyventi kol neišspręstos visos pastato priešgaisrinės bei kitos statinio saugumo problemos. Taigi būtina pradėti nuo pastato pamatų sutvirtinimo ir eiti iki jo stogo. Šiais laikais name jau turėtų būti ir vandentiekis, nuotekų šalinimo

sistema, tinkamai įrengtas šildymas, garantuojantis, kad toliau nepelys sienos ir nepūs sienojai, namas nesės į žemę. Reikia pakeisti ir čia dabar esančią asbestcementinę stogo dangą. Tai įmanoma padaryti tik vykdant viso pastato kapitalinio remonto ar restauravimo darbus. O prieš tai pagal įvairius galiojančius teisės aktus dar reikia parengti krūvas dokumentų, gauti reikalingus leidimus ir t. t. Visa tai kainuoja kelis milijonus eurų ir pareikalauja daug intelektualaus bei fizinio darbo ir laiko. Tokios išlaidos ir darbai šiandien net rajono, seniūnijos valdžią gąsdina, ką jau bekalbėti apie to namo patalpų dabartinius savininkus. Kad kas nors iš privačių investuotojų būtų suinteresuotas prikelti šį namą naujam gyvenimui, kol kas niekas nėra girdėjęs.

Rajono savivaldybė, prieš perimdama savo nuosavybėn pastatą, turėtų spręsti ir šiame name įregistruotų butų išpirkimo klausimus. Nepaisant to, kad jau seniai ir be minėto Ekspertizės akto bent kiek įstatymus žinantiems žmonėms turėjo būti aišku, kad gyventojus iš to pastato reikia iškelti, kad amoralu juos ten, kur keli butai labiau į urvus, o ne į gyvenamąsias patalpas panašūs, laikyti, iki šių metų kovo mėnesio vidurio apie gyventojų iškėlimą iš namo ir jiems priklausančių patalpų išpirkimą, galimą jų kainą nebuvo dar kalbėta, nebuvo vykęs ir tų gyventojų susirinkimas minėtais klausimais.

Dabar, kai reikiamą kvalifikacijos atestatą turinčio Statinių ekspertizės biuro oficialiame Akte pažymėta, jog namas avarinis ir jame gyventi jau nebegalima, akivaizdu, jog šių patalpų rinkos kaina yra minimali. Registro centro dokumentuose nurodyta, kad 1999 m. liepos 1 d. šio namo vidutinė rinkos vertė buvo 4 794 eurai. Nuo to laiko praėjo jau beveik 25-eri metai, pastatas dar labiau sunyko, jo fizinis nusidėvėjimas nuo 67 procentų padidėjo iki 80. Taigi, kad ir kaip bevertintum čia esančią tau nuosavybės teise priklausančią gūžtą, ji praktiškai jau nebėra nieko verta. Taigi, ta patalpų išpirkimo kaina – ne milijonai, ne šimtai tūkstančių ir gal net ne dešimtys tūkstančių. Rajono savivaldybė tokių lėšų patalpų išpirkimui tikrai kad turi galimybę rasti. Žmonės ubagais šiais laikais taip pat negali būti paleisti. Tuo turi vėl ta pati rajono valdžia pasirūpinti. Beje, visos savivaldybėms priskirtos funkcijos, teisės ir pareigos, susijusios su kultūros paveldo objektų apsauga, yra nurodytos jau minėtame Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatyme (6 straipsnis „Nekilnojamųjų kultūros paveldo apsaugos administravimas savivaldybėse“).

Kad pastatas ir toliau nenyktų, turėtų visus saugiklius įjungti ir KPD. Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 2 skirsnio 5 straipsnyje „Nekilnojamųjų kultūros paveldo apsaugos valstybinis administravimas“ pažymėta, jog „Konkrečias nekilnojamųjų kultūros paveldo apsaugos valsty-

Ventos pakrantė Užvenčio dvaro sodybos teritorijoje, paminklas Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarui Jonu Smilgevičiui (autorius Vidas Cikana) prie tako į Užvenčio kraštotyros muziejų, kuris veikia renovuotame Užvenčio dvaro sodybos svirne, Mildos ir Alvydo Knyzelių naujam gyvenimui prikeltas Užvenčio dvaro sodybos malūnas, kuriame anksčiau kelis dešimtmečius veikė kolūkio mechaninės dirbtuvės. 2014 m. gegužės 10 diena. D. Mukienės nuotrauka

binio administravimo funkcijas atlieka ir už jų vykdymą atsako Departamentas.[...] ir kad jis

„6) inicijuoja ir organizuoja kultūros paveldo objektų skelbimą valstybės saugomais, teikia siūlymus savivaldybės paveldosaugos padaliniais inicijuoti kultūros paveldo objektų skelbimą saugomais;

18) tikrina, kaip vykdomas šis įstatymas ir kiti nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą reglamentuojantys teisės aktai, kontroliuoja, ar nepažeidžiami šie teisės aktai;

19) kontroliuoja kultūros paveldo objektų tvarkybą ir priežiūrą; [...].“

Kovo 14-ąją, tą pačią dieną kai Užventyje vyko seminaras, Vilnuje posėdžiavo KPD šeštosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos nariai. Jie svarstė parengtą Užvenčio dvaro sodybos (u. k. 206) nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktą. Po šio posėdžio pasiekė žinia, kad yra patvirtintos Užvenčio dvaro sodybos vertingosios savybės, nurodyti jai priklausantys kultūros paveldo objektai, tarp jų ponų gyvenamasis namas. Departamentas pažadėjo, kad iki balandžio mėnesio Kultūros vertybių registre bus patikslinti visi aktualūs šią sodybą kaip kultūros paveldo objektą identifikuojantys duomenys. Tai ir buvo padaryta.

Dabar Registre nurodyta, kad XVI a.–XX a. I p. datuojama Užvenčio dvaro sodyba yra regioninės reikšmės kultūros paveldo objektas, kurio reikš-

mingumą lemiančių vertingųjų savybių pobūdis yra archeologinis, architektūrinis, inžinerinis, istorinis, kraštovaizdinis, memorialinis ir želdynų.

Sodybos kompleksui dabar priklauso 13 statinių, kiekvienam jų yra suformuota atskira byla, suteiktas unikalus objekto kodas. Kompleksą sudaro:

1. Užvenčio dvaro sodybos dvarininko namas (unikalus objekto kodas 10940);
2. Užvenčio dvaro sodybos svirnas (48195);
3. Užvenčio dvaro sodybos sūrinė-pieninė (48196);
4. Užvenčio dvaro sodybos pirmas namas, vad. altana (48197);
5. Užvenčio dvaro sodybos karvidė (48198);
6. Užvenčio dvaro sodybos siloso bokštas (48199);
7. Užvenčio dvaro sodybos klojimas (48200);
8. Užvenčio dvaro sodybos kumetynas (48201);
9. Užvenčio dvaro sodybos vandens malūnas ir spirito varykla (48202);
10. Užvenčio dvaro sodybos salyklinė (48203);
11. Užvenčio dvaro sodybos šiltnamis (48205);
12. Užvenčio dvaro sodybos kalvė (48206);

(Nukelta į 12 p.)

13. Užvenčio dvaro sodybos parkas (48207).

Kol kas nei Užvenčio dvaro sodyba, nei joje esantis ponų gyvenamasis namas, nei kiti sodybos statiniai neturi valstybės saugomo objekto statuso. Kas dėl tokio statuso suteikimo bent jau ponų gyvenamajam namui parodys iniciatyvą (KPD ar Kelmės rajono savivaldybė), dar sunku pasakyti. Įprasta, kad to imasi sodybos ar statinio valdytojas (šeimininkas). Kelmės rajono savivaldybė kol kas nėra Užvenčio dvaro sodybos valdytoja. Ji juo gali tapti tik išpirkusi tą namą iš dabartinių savininkų, statinį įteisinusi kaip savo nuosavybę. Tik tada savivaldybė, parengusi reikalingus dokumentus, paraiškas, galės pretenduoti gauti iš valstybės dalinį finansavimą tam, kad būtų atlikti statinio išsamūs tyrimai, parengta restauravimui reikalinga projektinė dokumentacija ir pastatas restauruotas. Tokia tu darbų eilės tvarka ir susiklosčiusi praktika. Kaip bus šį kartą, turėtų artimiausiu laiku paaiškėti.

Kaip ten bebūtų, norisi tikėti, kad dabar, kaip tai Užventyje vykusio seminaro metu pasakė Lietuvos regioninių parkų asociacijos prezidentas Rimvydas Tamulaitis, rajono valdžia, Užvenčio seniūnas, suprato, jog jiems teko itin garbinga misija pasirūpinti, kad naujam gyvenimui būtų prikeltas dar XVII a. pabaigoje Užventyje pastatytas unikalios architektūros gyvenamasis ponų namas, neieškos galimybių, kaip išvengti jiems tekusios misijos, o pasiraityję rankoves ir su ne mažesniu entuziazmu kaip naują gyvybę Užvenčio malūnui suteikę Milda ir Alvydas Knyzeliai, imsis neatidėliotinių pastato išsaugojimo darbų iš pradžių bent administracine prasme. Esame juk šiek tiek skolingi ir rašytojai Šatrijos Raganai, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarui Jonui Smilgevičiui, kurie kūrė ir veikė Lietuvos labui.

Šatrijos Raganos bendrija, siekdama, kad Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamasis namas būtų išsaugotas ir įveiklintas, šiemet, gavusi žinią iš Kultūros paveldo departamento, kad minėtos sodybos duomenys Registre bus patikslinti, dar gerokai prieš Užventyje vykusį seminarą kreipėsi į Lietuvos Respublikos Seimo Žemaičių parlamentinės grupės vadovę Rimantę Šalaševičiūtę, prašydama, kad šios grupės nariai imtųsi globoti Užvenčio dvaro sodybą, rūpintųsi, jog namas, liudijantis apie rašytojos

Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos ir Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Jono Smilgevičiaus gyvenimą šiame dvare, būtų išsaugotas. Žemaičių parlamentinė grupė netruko sureaguoti į šį prašymą. 2024 vasario 22 d. R. Šalaševičiūtė išsiuntė raštą „Dėl Užvenčio dvaro sodybos išlikimo, pastatų įpaminklinimo klausimų“ (Nr. RŠ-S-173) Kultūros paveldo departamento direktoriui Vidmantui Bezarui, prašydama informuoti apie Užvenčio dvaro sodybos (u. k. 206) apskaitos dokumentacijos rengimo ir svarstymo eigą bei nurodyti galimybes ir šaltinius, kur būtų galima rasti lėšų Užvenčio dvaro sodybos gyvenamojo namo (Ponų namo) atstatymui ir restauravimui.

Balandžio mėnesio viduryje atsiųstame V. Bezaro pasirašytame atsakyme pažymėta, kad patikslinti apskaitos dokumentai buvo svarstomi Vertinimo tarybos posėdyje (protokolo Nr. VT6-7). Jo metu nustatytos sodybos ir jos statinių vertingosios savybės, regioninis reikšmingumo lygmuo, apibrėžtos teritorijos ribos ir vizualinės apsaugos pozonis bei suteikta teisinė apsauga visiems šioje publikacijoje jau paminėtoms Užvenčio dvaro sodybos kompleksinėms dalims. Dvaro sodybos (u. k. 206) nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos akto projektas 2024-03-27 registruotas Kultūros vertybių registre (prieiga internetu: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritagedetail/86b51410-a98e-4dcc-8afc-a8b3d77195de>).

Toliau rašoma: „*Atsakydami į paklausimą dėl lėšų Užvenčio dvaro sodybos gyvenamojo namo (Ponų namo) atstatymui ir restauravimui, informuojame, kad kultūros paveldo objektų tvarkybos darbai (remonto, avarijos grėsmės pašalinimo, konservavimo, restauravimo darbai, pagal Paveldo tvarkybos reglamentą PTR 3.08.01:2013 „Tvarkybos darbų rūšys“)* finansuojami tik valstybės saugomiems kultūros paveldo objektams, registriniams kultūros paveldo objektams finansuojami taikomieji moksliniai tyrimai ir avarijos grėsmės pašalinimo, apsaugos techninių priemonių įrengimo ir kiti neatidėliotini darbai. Tvarkybos darbų išlaidos kompensuojamos privatiems kultūros paveldo objektų valdytojams, kai jiems priklausančios kultūros paveldo objektai yra paskelbti valstybės saugomais ir prieinami visuomenei, registriniams kultūros paveldo objektams minėtos išlaidos nekompensuojamos. Išsamesnę informaciją dėl tvarkybos darbų

finansavimo ir kompensavimo galima rasti Departamento interneto svetainėje, (prieiga internetu: <https://kpd.lrv.lt/lt/duk/>) bei teisės aktuose Nekilnojamųjų kultūros vertybių tvarkybos darbų (paveldotvarkos) finansavimo tvarkos apraše, patvirtintame kultūros ministro 2014-06-30 įsakymu Nr. IV-524 (prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ef312760025111e4b0ef967b19d90c08/asr>) ir Privачios nuosavybės– prieinamų visuomenei lankyti valstybės saugomų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų tvarkomųjų paveldosaugos darbų išlaidų kompensavimo taisyklėse, patvirtintose kultūros ministro 2005-04-20 įsakymu Nr. IV-157 (prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.254888/NCgLzXUDCa?jfwid=-9086hbnjg>).

Atsižvelgus į tai, kad Vertinimo taryba Užvenčio dvaro sodybai (u. k. 206) ir jos kompleksinėms dalims nustatė regioninį reikšmingumo lygmenį, šis kompleksinis kultūros paveldo objektas galėtų būti inicijuojamas skelbti valstybės saugomu.

Pasiūlymus dėl inicijavimo nekilnojamąsias kultūros vertybes skelbti valstybės saugomomis Departamentui gali teikti fiziniai ir juridiniai asmenys. Teikiamuose pasiūlymuose turėtų būti nurodomi Kultūros paveldo objektų ir vietovių paskelbimo saugomais ir jų įrašymo į specialiuosius sąrašus metodinių rekomendacijų (toliau – Rekomendacijos), patvirtintų kultūros ministro 2022-07-28 įsakymu Nr. IV-643, 4–7 punktuose nustatyti prioritetai, dokumentai, pateikiami argumentai.

Atkreipiame dėmesį, kad Užvenčio dvaro sodyba (u. k. 206, sudaryta iš 13 kompleksinių dalių, užimanti 15,6307 m², jos teritorijoje yra daugiau nei 15 kitų nesaugotinių statinių) atitinka Nekilnojamojo Kultūros paveldo apsaugos specialiojo teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklių (toliau – Taisyklės), patvirtintų kultūros ministro ir aplinkos ministro 2005-06-23 įsakymu Nr. IV-261/D1-322 (kultūros ministro ir aplinkos ministro 2022-07-21 įsakymo Nr. IV-628/D1-236 redakcija), 3.2.2 papunkčio nuostatas ir jai turi būti rengiamas specialiojo teritorijų planavimo dokumentas. Rekomendacijų 7 punkte reglamentuojama, kad Departamentas tam, kad galėtų inicijuoti skelbti valstybės saugomu kompleksinį kultūros paveldo objektą, taip, kaip jis yra apibrėžtas Taisyklėse, turi papildomai parengti specialųjį teritorijų planavimo dokumentą. Tačiau

kompleksiniam kultūros paveldo objektams specialiojo teritorijų planavimo dokumentų parengimui Lietuvos Respublikos kultūros ministerija Departamentui lėšų neskyrė, todėl šių dokumentų pradėti rengti nėra galimybės. Pagal NKPAI 14 straipsnio 4 dalies nuostatą, valdytojas savomis lėšomis gali finansuoti kultūros paveldo apsaugos specialiuųjų planų rengimą.

Atsižvelgiant į susidariusią situaciją, informuojame, kad Departamentas dar kartą kreipsis į Lietuvos Respublikos kultūros ministeriją dėl Taisyklių pakeitimo, supaprastinant kompleksiniams kultūros paveldo objektams specialiojo teritorijų planavimo dokumentų rengimą. Be Užvenčio dvaro sodybos (u. k. 206), šiuo metu Kultūros vertybių registre registruotos kelios dvarų sodybos [...], kurios inicijuotos skelbti valstybės saugomomis, tačiau dėl Taisyklių 3.2.2. papunkčio negali būti paskelbtos valstybės saugomomis, kol nebus parengti specialiojo teritorijų planavimo dokumentai. [...].

Šiame rašte pateikta informacija aktuali ne tik tiems, kas turi rūpintis Užvenčio dvaro sodybos ir jo statinių išsaugojimu, bet ir kitų rajonų savivaldybėse už kultūros paveldo objektų išsaugojimą atsakingiems asmenims. Šią temą aktualizuojame dėl to, kad dėl nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų (vertybių) šeimininkų bei už šių objektų apsaugą, priežiūrą atsakingų darbuotojų aplaidumo, netinkamo teisės aktų vykdymo jau net po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d., t. y. gyvenant nepriklausomoje Lietuvoje, sunyko, buvo nugriauta dešimtys kitų Lietuvos dvarų sodybų statinių, vertingų architektūriniu, memorialiniu, inžineriniu, istoriniu pobūdžiu. Kartu su jais buvusių dvarų sodybose nyko ir tebenyksta vertinga mūsų kraštovaizdžio dalimi buvę ir esami dvarų sodybų parkai, kiti želdiniai. Tarp jų yra ir šioje publikacijoje minimos rašytojos, pedagogės, vertėjos, labdarės Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos gimtoji sodyba Plungės rajono savivaldybės Žlibinų seniūnijos Medingėnų kaime.

Savo laiku už jos apsaugą atsakingi specialistai pasirūpino, kad ji būtų įrašyta į Registrą. Tai padaryta 1993-02-01. Jos unikalus kodas 10536. Registre nurodyta, kad ši memorialiniu pobūdžiu vertinga XIX a.–XX a. pr. sodyba yra respublikinės reikšmės valstybės saugomas objektas, kad čia fiksuojamos „buvusių kompleksų dalių (statinių)“
(Nukelta į 29 p.)

(Atkelta iš 13 p.)

liekanos, jų vietos (namo akmenų mūro pamatas teritorijos centrinėje dalyje (nedegto molio dvarininko Šiukštos namas buvo 27,5 m ilgio, 13,5 m pločio su prieangiais, 2,7 m aukščio iki karnizo, aukštas stogas buvo dengtas gontais), iki 1961 m. buvo išlikusios 2 baltų profiliuotų koklių krosnys [...]; keraminių plytų mūro rūšio, dengto cilindriniais skliautais liekanos teritorijos Š dalyje [...]; ledainės akmenų mūro pamatas teritorijos ŠR dalyje [...]; želdynai ir želdiniai– dvigubos liepų eilės fragmentas teritorijos Š dalyje (dviguba medžių eilė riboja dvaro sodybos sodą iš PV pusės.[...]). Visų jų būklė 2020 m. duomenimis buvo bloga. Registre taip pat nurodyta, jog teritorija apsodinta lapuočiais medžiais, sodybos pietinėje pusėje yra kūdros vieta, vertingas sodybos teritoriją supantis kraštovaizdis. Pateikta ir istorinių žinių apie šią vietovę: „Medingėnų kaimas kaip vietovė istoriniuose šaltiniuose minima nuo 1253 m. XIV–XVa. Medingėnai buvo nedidelio pavieto centras. XIX a. I p. dvaro pastatų inventoriuje minimas dvarininko namas, senas bravorelīs, arklidė, tvartas, 2 daržinės, obuolių sodas. 1829 m. dvaras buvo išnuomotas Dominykui Girdvainiui, o 1835 m. Medingėnus paveldėjo Teodoras Viršyla. XIX a. II p. dvaras priklausė Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos seneliams iš motinos pusės Pranciškai ir Ksaverui Šiukštoms. Rašytoja čia tik gimė (1877 m. kovo 8 d.), vėliau su tėvais atvykdavo pasisvečiuoti. Iki dešimties metų Marija augo Labūnavos dvare. Stanislava ir Anupras Pečkauskai buvo apsišvietę dvarininkai, kilę iš kultūringų šeimų: Anupro tėvų namuose buvo didžiulė biblioteka, nemažai senųjų knygų, o Šiukštų šeimoje buvo daug paveikslų. Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Povilo Višinskio (1875–1906) paskatinta, įsitraukė į judėjimą už tautinį atgimimą. Nuo 1896 m. Lietuvos periodinėje spaudoje pradėjo spausdinti apsakymus. 1905–1907 m. Marija išvažiavo į Šveicariją, Ciuricho ir Friburgo universitetuose klausė etikos ir pedagogikos paskaitų. 1909 m. buvo pakviesta mokytojauti į Marijampolės „Žiburio“ mergaičių progimnaziją. Nuo 1915 m. gyveno Židikuose. 1927 m. Marijai Pečkauskaitei-Šatrijos Raganai už pedagoginius tyrinėjimus buvo suteiktas Vytauto Didžiojo universiteto Garbės daktarės vardas. Mirė 1930 m. liepos 24 d. Židikuose. 1961 m. namas, kuriame gimė rašytoja, buvo paskelbtas istorijos paminklu. 1969 m. buvo paregtas namo restau-

Rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos seneliams Pranciškai ir Ksaverui Šiukštoms priklausiusios Medingėnų kaime buvusios dvaro sodybos gyvenamasis ponų namas XX a. 8 dešimtmetyje. Šiame name 1877 m. kovo 8 d. gimė rašytoja Šatrijos Ragana. Vito Valatkos nuotrauka

racijos projektas, kuris, deja nebuvo įvykdytas. XX a. pab. nedegto molio namas buvo nugriautas.“

Taigi, šiandien Žlibinų seniūnijoje ant Keturakių ir Medingėnų kaimų ribos buvusioje P. ir K. Šiukštų dvaro sodyboje nebėra likę jokio statinio. Tuo tarpu XX a. 8 dešimtmetyje, kai čia lankėsi archeologas, buvęs Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorius Vitas Valatka (1927–1977), dar stovėjo unikali os architektūros ponų gyvenamasis namas, kuriame gimė rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. V. Valatka jį tada įamžino nuotraukoje. Vargu, ar kada nors tas namas bus atstatytas, nes sodyba nuo Medingėnų miestelio, kurio Švč. Trejybės bažnyčioje Šatrijos Ragana buvo pakrikštyta, nutolusi apie 3 km. Aplinkui – nė gyvos dvasios, tik paukščiai nerimsta vis dar ošiančiuose buvusios Šiukštų dvaro sodybos medžiuose.

Plungės kultūros žmonės šios vietos neužmiršo: sodyboje, šalia rašytojos laikus menančių šimtamečių medžių, pastatė liaudies meistrų sukurtą koplytą, čia jies susirenka minėdami Šatrijos Raganos gimtadienį ir kitomis progomis. O kas toliau?

Sodybą, jos teritoriją saugo valstybė. Pasak Plungės rajone kultūros paveldo reikalus kuruojančio specialisto Gitaro Ramono, toks jos statusas bus ir ateityje, nes ji liudija šio krašto istoriją ir yra Lietuvos dvarų paveldo dalis. Na o Užvenčio dvaro sodybos atveju lieka tikėtis, kad čia išlikęs kad jau ir gerokai apnykęs šios sodybos istoriją liudijantis ponų gyvenamasis namas bendromis valdžios ir visuomenės pastangomis bus išsaugotas, restauruotas ir pritaikytas visuomenės poreikiams.